

POLICY PAPER

AFGHÁNSKÁ VÝZVA

Jan Eichler

květen 2007

Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i.
Nerudova 3
118 50 Praha 1

Afghánská výzva

Jan Eichler

Vrcholná schůzka NATO, kterou v listopadu roku 2006 hostila Riga, zdůraznila, že „podstatnou prioritou“ Aliance pro nejbližší léta je přispět k míru a stabilitě v Afghánistánu a vytvořit tam stabilní, demokratickou a prosperující zemi zbavenou drog, terorismu a strachu. Proto se předpokládá výrazné navýšení nevojenské pomoci Afghánistánu a nedílně s tím se klade velký důraz na zkvalitnění činnosti spojeneckých vojáků, kteří v Afghánistánu působí v rámci ISAF pod mandátem RB OSN.

Mise ISAF ale bude velmi náročná a často i nebezpečná pro všechny nasazené, pro vojáky, pro civilní odborníky a nakonec i pro nejvyšší činitele NATO. Všichni účastníci budou muset v prvé řadě překonávat řadu velice nepříznivých skutečností, jimiž jsou zejména odlehlost Afghánistánu, mimořádně náročné přírodní podmínky, velmi specifická mentalita tamního obyvatelstva a v neposlední řadě i agresivní a nanejvýš záluďné postupy protikoaličních bojovníků. Teprve po jejich zvládnutí bude možné naplňovat pozitivní úkoly mise, které jsou zaměřeny na obnovu a rozvoj a jejichž naplnění by mělo obrovský význam nejen pro Afghánistán, ale i pro celý islámský svět.

Cíl Policy paperu

Účelem toto Policy paperu (PP) je ukázat, že naplnění cílů stanovených v Rize bude mimořádně náročnou záležitostí. Přeměna Afghánistánu ve stabilní, demokratickou a prosperující zemi si vyžádá velké investice a zejména pak obrovské lidské úsilí. Týká se to především vojáků NATO, které na řadě míst v Afghánistánu čeká velmi náročná bojová činnost v podmínkách kruté asymetrické války s dlouhou řadou více či méně nemilých překvapení, otřesných zážitků a těžkých zkoušek jejich psychické odolnosti.

Dále tento PP upozorňuje, že NATO bude v odlehlém Afghánistánu muset plnit i mnoho úkolů nebojového charakteru, na které se také musí důkladně připravit. Tyto úkoly budou společně plnit jak vojáci, tak i odborníci z civilní struktury Aliance, kteří budou nepostradatelní při poskytování každodenní pomoci civilnímu obyvatelstvu. Budování nového Afghánistánu bude velmi náročné zejména při výstavbě nových politických, ekonomických a sociálních struktur, vytváření právního systému, zajišťování každodenní bezpečnosti, přípravě voleb, obnově školství a zdravotnictví, ochraně úrody a při plnění dalších úkolů na pomoc civilnímu obyvatelstvu.

Po upozornění na velkou náročnost úkolů NATO ve vojenské i nevojenské oblasti tento PP uvede doporučení, jak by se mělo v jednotlivých oblastech postupovat. Jsou to doporučení jak pro vedení vojenských akcí, tak pro činnost nevojenského charakteru, jejímž posláním je stabilizace a obnova (*Stabilisation and Reconstruction – SaR*).

Afghánistán jako dějiště první bitvy v rámci celosvětové války proti terorismu

Afghánistán je zemí neobyčejně složitou jak z mezinárodního, tak i z vnitropolitického hlediska. Má dlouhou tradici nelítostných bojů proti zahraničním vojskům, ať přišla odkudkoliv a s jakýmkoli posláním. V 19. a na počátku 20. století na jeho členitém a pro cizince velmi zrádném území proběhly celkem tři anglo-afghánské války. Afghánské kmeny ve všech těchto válkách vedly partyzánský odboj a vždy zvítězily, přestože protivník byl početně silnější a měl i absolutní technickou převahu.

Velice odhodlaný a nečekaně vytrvalý byl i poslední afghánský odboj, vedený proti sovětské okupaci v první polovině 80. let 20. století. Druhá nejsilnější armáda tehdejšího světa se nedokázala vypořádat s gerilovou válkou a celonárodním odporem afghánského národa. Odešla pokořena a dodnes se vypořádává s tzv. afghánským syndromem.

A na podzim roku 2001 se Afghánistán stal prvním bojištěm celosvětové války proti terorismu (*Global War on Terror – GWOT*), kterou po teroristických úderech z 11. září 2001 vyhlásila Bushova administrativa. Operace Trvalá svoboda 2001 měla jasný mandát RB OSN a z vojenského hlediska skončila jednoznačným úspěchem USA a jejich spojenců. Tálibán byl na hlavu poražen, jeho bojovníci se stáhli hluboko do hor, mnozí z nich dokonce opustili Afghánistán a uchýlili se do sousedního Pákistánu. Operace přinesla i zásadní změnu v politickém uspořádání – vznikla demokraticky zvolená vláda v čele s prezidentem Karzáím a ta začala prosazovat rozsáhlý reformní program ve vnitřní i zahraniční politice země.

V roce 2003 však do hry vstoupil velmi silný vnější činitel – operace Irácká svoboda, druhá velká kampaň v rámci GWOT. Také ta skončila zcela jasným vojenským vítězstvím USA a jejich spojenců a zásadní změnou režimu v místě intervence. Ještě v samém závěru roku 2003 se ale situace začala zásadně měnit. Namísto očekávané stability a demokratizace přišla vleklá asymetrická válka, ve které iráčtí vzbouřenci spolu s džihádisty z celého světa bojují proti okupačním vojskům. Ta prohrávají už jen proto, že nejsou schopni zlomit odpor v jedné rozhodující bitvě. A vzbouřenci vyhrávají jen díky tomu, že se takové bitvě dokáží vyhýbat, a tím úspěšně unikají vojenské porážce.

Zabřednutí amerických vojsk do tíživé situace v Iráku dramaticky ukázalo, že GWOT nebude záležitostí několika jasně vyhraných bitev. Naopak, stále více je

zřejmé, že půjde o dlouhou válku, ve které přestává být jasné, kdo proti komu bojuje, proč a jakým způsobem má být vedena. Vojáci USA a dalších zemí NATO během ní s velkým překvapením zjišťují, že na bojištích je čeká něco zcela jiného, než na co se před tím připravovali. Namísto jasného vítězství v takových bitvách přichází vleklá a nepřehledná vyčerpávající válka, v níž nemohou uplatňovat západní strategické postupy spočívající v jasné převaze v počtu vojáků, ve výzbroji a ve způsobech vedení bojové činnosti.

Protikoaliční bojovníci jako hlavní hrozba pro vojáky NATO

A právě nepříznivý vývoj v Iráku se během posledních tří let stále více promítá do dění v Afghánistánu. Vliv a autorita vlády se postupně omezily pouze na hlavní město, zatímco v provinciích trvale sílí vliv kmenových náčelníků. Hornatou a odlehlou asijskou zemi si rozdělila šestice nejsilnějších „warlordů“, z nichž každý je neomezeným pánem na svém území, rozhoduje o bytí a nebytí statisíců lidí a má svoji soukromou armádu s vlastními pravidly a taktikou vedení bojové činnosti.

„Warlordi“ vytvořili sdružení tzv. protikoaličních bojovníků (*anti-coalition militants* – ACM), kteří ve svém vlastním zájmu zneužívají islám pro zdůvodňování velmi nečistých a zcela bezohledných taktických a technických postupů proti vojákům NATO. Všemi způsoby bojují proti cizím vojákům bez ohledu na to, zda se jedná o Američany nebo o Evropany – všechny bez rozdílu označují za vetřelce nebo dokonce za okupanty. Neberou žádný ohled na to, že vojáci NATO v Afghánistánu, na rozdíl od americké invaze do Iráku v roce 2003, působí na základě jasného mandátu RB OSN, neplní úkoly okupačního charakteru a zaměřují se především na stabilizaci země a na její další rozvoj.

V posledních letech a měsících „warlordi“ do svých jednotek ve velkém nabírají mladé a silně motivované Afghánce. Ti jsou mnohem radikálnější a extremističtější, než byli tálibánci, které smetla operace Trvalá svoboda 2001. Ve velké většině jdou do bojů, aby se pomstili za smrt svých blízkých, zabitých při akcích NATO, nebo dokonce za to, že jejich zemi „znesvětili bezvěreční vojáci ze Západu“. Výcvik, výstroj a výzbroj těchto ke všemu odhodlaných bojovníků se hradí z peněz získaných v obchodu s drogami.

Afghánští „warlordi“ se vyhýbají rozhodujícím bitvám, v nichž by neměli sebemenší šanci nejen na úspěch, ale ani na přežití. Vedou nelítostnou a zákeřnou asymetrickou vzbouřeneckou válku proti všem zahraničním vojákům nacházejícím se na území Afghánistánu. Do bojové činnosti pod jejich velením se zapojily tři kategorie bojovníků. Jsou jimi: vzbouřenečtí vojáci, civilní dobrovolníci a dezertéři z afghánských ozbrojených sil. Každá z těchto skupin má své vlastní důvody pro účast na bojových akcích, ale to nijak nesnižuje jejich sílu a nebezpečí. Všechny skupiny bez rozdílu jsou připraveny a odhodlány podle potřeby nastupovat do bojových akcí, ve kterých se uplatňuje několik základních taktických postupů.

Irakizace Afghánistánu

Protikoaliční bojovníci v poslední dvou letech ve stále větším rozsahu uplatňují taktické postupy, které se osvědčily v Iráku, a proto se hovoří o irakizaci Afghánistánu. Sázejí především na záludné akce, které mají několik podob. První z nich je *záškodnická činnost* proti veřejnému nebo soukromému majetku, proti dopravní a komunikační infrastruktuře, která má velmi neblahý dopad na stabilitu země a ztrpčuje každodenní život jejího obyvatelstva. Druhým postupem jsou *výpady (raids)*, nástrahy a léčky proti vojskům NATO, proti jejich základnám, konvojům, posádkám, skladům a hlídkám. Velmi časté jsou i výpady proti výcvikovým táborem policejních jednotek. Organizují se s cílem zabít a zraňovat jak irácké dobrovolníky, tak i jejich instruktory z řad vojáků NATO, a co nejvíce podlamovat jejich morální sílu.

Třetím a zvláště nebezpečným postupem je *terorismus* – vraždění, únosy, mučení, mrzačení všech Afghánců, kteří jsou považováni za loajální kábalskému režimu nebo dokonce za „kolaboranty“ s cizími vojsky. Smyslem teroristických akcí je šířit mezi afghánským obyvatelstvem strach z jakékoli spolupráce s ústřední vládou nebo se spojeneckými vojsky. Jedná se vlastně o afghánskou podobu taktiky, kterou v době vietnamské války uplatňoval Vietkong. Na to navazují nejrůznější *provokace a incidenty* vypočítané na narušování veřejného pořádku a akce vysloveně zločineckého charakteru: žhářství, únosy lidí, loupění, rabování, vydírání a vraždy.

Uplatňování zásad gerilové války v činnosti protikoaličních bojovníků

Při boji proti vojskům NATO se v Afghánistánu uplatňují osvědčené *zásady gerilové války*. První z nich říká, že *když NATO útočí, tak se bojovníci ACM co nejrychleji schovávají*. Zamíchají se mezi civilní obyvatelstvo, schovávají se za terénními nerovnostmi, nebo používají silné příkryvky, aby se tak chránili před termokamerami. Zvláště nečestně se uplatňuje zásada schovat se v době, kdy hrozí odvetný úder – bojovníci ACM se rychle rozprchnou a znovu se zamíchají mezi civilní obyvatelstvo, aby co nejvíce snížili pravděpodobnost, že budou dopadeni a po zásluze potrestáni. Dobře totiž vědí, že vojáci NATO nezahájí palbu tehdy, hrozí-li, že by zabili mnohem více nevinných civilistů než protikoaličních bojovníků.

Dále se uplatňuje zásada, že *když se NATO brání, tak je třeba na něj dotírat*. K tomu se používají zejména výbušné směsi, minomety, samopaly a další zbraně. Údery se zasazují na místa, která jsou považována za největší slabiny vojsk NATO. Zvláště velkým nebezpečím jsou údery proti základnám NATO. Malé jednotky ACM se nejprve zamíchají mezi civilní obyvatelstvo v co nejtěsnější blízkosti základen vojsk NATO. A teprve potom, když se tam dostanou, podnikají, nejčastěji v noci, rychlé, překvapivé výpady. Při nich používají především minomety, raketomety, samopaly, granáty a ostřelovací pušky. Usilují o to, aby během krátkých výpadů zabily nebo zranily co nejvíce vojáků NATO. Takovými výpady chtějí narušovat morálku

spojeneckých vojáků a podemílat jejich víru ve smysl pobytu v tak vzdálené a svébytné zemi.

Třetí uplatňovanou zásadou je *zasazování zákeřných úderů na vojáky NATO v době jejich přesunů* – jejich nejčastější podobou jsou nastražené, na dálku odpalované výbušné směsi, léčky třeba v podobě nahrané autonehody či poruchy civilního vozidla. Když vojáci zastaví, aby pomohli, jsou zákeřně napadeni, nebo se mohou stát obětí sebevražedných atentátníků. I tyto akce jsou vypočítány na narušování jejich psychiky.

Při naplňování všech tří hlavních zásad asymetrické války kladou afghánští vzbouřenci hlavní důraz na *rychlost a překvapivost* svých úderů z jakýchkoli postavení a v jakýchkoli situacích. Neštítí se ani tak úskočného postupu, jakým je zneužívání malých chlapců jako běžeckých posílů, které si mezi sebou posílají vzbouřenečtí velitelé, aby si předávali důležité zprávy. K tomu ještě přistupuje používání poštovních holubů, kouřových signálů, záblesků, světlic. Na nic z toho nemají vojáci NATO účinný protisystém, a tak jim často nezbyvá nic jiného než s napětím čekat, co nastane, odkud přijde další zákeřný úder.

Zvláště velký důraz se v Afghánistánu klade na *tlaky na psychiku vojáků NATO*. Ty nejčastěji přicházejí ve chvílích zjištění, že vzbouřenci rituálně popravili ty kmenové náčelníky nebo politické kandidáty, kteří do té doby spolupracovali s vojáky NATO. Touto cestou ACM šíří strach mezi afghánským obyvatelstvem, ale zároveň tím dále podemílají a deprimují alianční vojáky. Největším trumfem v rukou velitelů ACM při narušování morálky vojáků NATO však je každodenní zdůrazňování odhodlanosti afghánských bojovníků kdykoli nasadit vlastní život v zájmu splnění jakéhokoli rozkazu svých nadřízených. To je v naprostém kontrastu se západním způsobem myšlení, pro který má lidský život tu nejvyšší možnou cenu.

Situace v dnešním Afghánistánu je velmi vážná. Pokud jde o vojenskou stránku věci, přítomnost NATO je v Afghánistánu ve stále větším rozsahu vnímána jako válka, nebo dokonce jako zahraniční okupace. V ekonomické rovině mise ISAF trpí tím, že jen necelá polovina finančních prostředků se dostává těm skutečně potřebným Afgháncům. A nejmávanější jsou politické dopady. Množí se manifestace Afghánců, rozhořčených tím, že jen v prvních třech měsících roku 2007 bylo při akcích NATO zabito několik desítek bezbranných civilistů. A v evropských zemích sílí pochybnosti o smyslu celé akce ISAF a o její věrohodnosti.

Doporučení

Má-li být zastaven dosavadní neblahý vývoj v Afghánistánu, je nutné zásadně pozměnit přístupy a postupy NATO v obou hlavních rovinách jeho činnosti, ve vojenské, stejně jako v nevojenské. Doporučení v první skupině se týkají cílů

a způsobů vedení bojové činnosti, ve druhé skupině jde o postupy při obnově a rozvoji Afghánistánu.

Doporučení pro vojenskou činnost:

1. Velitelé bojových operací musejí vycházet z důkladně ověřených zpravodajských poznatků o situaci v místě zasazení jednotek. Teprve po jejich pečlivém vyhodnocení mohou nasazovat spojenecké vojáky, jejichž úkolem je naplňovat „zásady tří F“: find, fix and finish. To znamená nejprve zjistit, kde se vzbouřenci nacházejí, následně je v tomto prostoru uzavřít a nakonec je zcela eliminovat. V afghánských poměrech nelze na tyto akce nasazovat velké vojenské jednotky, ale naopak, malé mobilní skupiny přepravované především vrtulovými letadly, vrtulníky, obrněnými transportéry a pěšky.
2. Při naplňování „zásady tří F“ musejí spojenečtí velitelé i jejich podřízení za všech okolností přísně dodržovat základní „příkázání“ pro vedení asymetrických válek v zahraničí, která už před více jak 30 lety velmi přesně vyjádřil Robert Asprey důrazem na rozlišující, kvalitativní násilí a odmítnutí kvantitativního, nerozlišeného násilí. Vojska NATO musejí při zásazích co nejvíce omezit „vedlejší ztráty“, aby za nimi pokud možno nezůstávaly žádné oběti na straně civilního obyvatelstva. Jestliže by to nedokázala, nastoupil by fenomén „tří R“ – *resentment, resistance and revenge*, tedy odpor, odboj a pomsta.
3. V rámci boje proti afghánským vzbouřencům musí být velká pozornost zaměřena na výcvik afghánských vojáků (*Afghan National Army*) a policistů (*Afghan National Security Forces*), aby byli schopni ve stále větším rozsahu úspěšně vést letální, tedy bojové operace (*To kill bad guys and train others to kill bad guys*). Nedílně s tím je nutné dát vojenským a policejním instruktorům ze zemí NATO tu nejspolehlivější výzbroj, zejména pak obrněná bojová vozidla, a nejlepší osobní výstroj, aby nemohli být snadnými terči pro údery ACM.
4. Stranou zájmů velitelů vojsk NATO nesmějí zůstat ani neletální akce (tedy akce, jejichž smyslem není zabít). Jde především o psychologické operace (PSYOP) ve třech hlavních směrech.

Prvním z nich je *diskreditace ACM*, při níž je třeba poukazovat, že jednotky ACM pouze zavražďují, ničí, ale nenabízejí žádné konstruktivní východisko.

Druhým směrem je *stabilizační působení* zakládané na prezentaci poskytované pomoci a zájmu na prosazení změn k lepšímu.

A konečně třetí směr se týká velmi citlivého dialogu kultur. Zkušenosti z vývoje po skončení studené války naléhavě varují, že je třeba *vyhýbat se všemu, co by mohlo vyznívat jako nadřazenost západní kultury*, jako kritika či znevažování islámu, jako nerespektování místních obyčejů.

Doporučení pro nevojenskou činnost:

1. Ve vnitřní politice je třeba vytvářet průhledné instituce státní správy, zapojovat do jejich činnosti jednotlivé vrstvy obyvatelstva, budovat přechodnou legislativu, vytvářet systém boje proti korupci, pomáhat při budování občanské společnosti, při zakládání politických stran a při rozvíjení jejich činnosti.
2. V oblasti humanitárního a sociálního charakteru je nutné se zaměřit především na vyčištění zaminovaných oblastí, zajištění dodávek základních potravin a léků, pomoc uprchlíkům a běžencům soustředěným ve sběrných táborech (prvořadým úkolem je nastolení pořádku v těchto táborech a zajištění jejich vnitřní bezpečnosti), poskytování lékařské i psychologické pomoci obětem bojů, preventivní opatření proti hladu, zajištění dodávky pitné vody a elektřiny. Dále do této oblasti patří pomoc při obnovování nebo budování vzdělávacích institucí všech stupňů a zajišťování jejich bezpečnosti.
3. Při obnově ekonomiky a infrastruktury je nutné zajišťovat bezpečnost při ožívování starých nebo při zakládání nových podniků, bank, farem, ale také při sklizni a při jejím skladování. Životně důležité jsou i úkoly při zabezpečování letišť, silnic, vodovodů, komunikačních systémů, zdrojů energie a dalších prvků tvořících tzv. kritickou infrastrukturu.
4. Při budování nového právního systému je nutné se zaměřit na postižení viníků minulých násilností a příkoří, vytváření nových institucí, zavádění postupů vycházejících z mezinárodních právních norem, zajištění procesu postupného národního usmíření, systematickou přípravu nového personálu a jeho uvádění do funkcí, potírání korupce a nelegálních obchodů, vytvoření systému pro ochranu zvláště zranitelných skupin afghánského obyvatelstva.